

БЪЛГАРИСТИЧНИ
ЧТЕНИЯ
СЕГЕД 2017

JATE
Press

БЪЛГАРИСТИЧНИ ЧЕТЕНИЯ – СЕГЕД 2017

**Международна научна конференция
Сегед, Унгария, 8–9 юни 2017 г.**

JATEPress
Szeged 2017
SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
SZLÁV INTÉZET, SZLÁV FIOLÓGIAI TANSZÉK

A kötet megjelenését az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTÉRIUMA
és a SZEGEDI BOLGÁR NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZAT támogatta.

SZERKESZTŐK:

Balázs L. Gábor
Farkas Baráthi Mónika
Majoros Henrietta

LEKTORÁLTA:

Maria Zhereva

A borítót Pintér Ákos *Baj Ilja és Rusza* c. fotójának
felhasználásával Szőnyi Etelka tervezte.

© Auctores, 2017

ISBN 978-963-315-365-9

СЪДЪРЖАНИЕ

Секция I: История на българския език

ФЕРИНЦ, ИЩВАН: Приносите за българистиката на професор Имре Х. Тот като преподавател и учен (пленарен доклад)	7
БАЛАЖ, Л. ГАБОР: Как да се интерпретира понятието <i>продуктивност</i> в историческата морфология?	15
ИВАНОВА, ДИАНА: Османотурски лексикални заемки в ранната българска книжнина: Върху материали от приписки в края на XIV до края XVIII век	23
Кочиш, Михай: К истории венгерского слова <i>huszár</i>	35
МЛАДЕНОВА, МАРИНЕЛА ПАРАСКОВА: Кирило-Методиевата проблематика в изследванията на унгарските слависти	41
НЕНОВА, ЛЮБКА – БОБЕВ, АНДРЕЙ: Житийните бележки за св. Иоан Рилски и неговите ученици в св.-Паисиевата <i>История славяно-българска</i> : Предварителни наблюдения	51
ПЕТРОВ, ИВАН П.: Чудеса и изстъпления: Предварителни наблюдения върху старобългарските преводи на гр. Екстасις и Εξιστημι/Εξιστανω	61
ПОЖГАИ, ИШТВАН: Сочетания количественных числительных с относящимися к ним словами в <i>Мариинском Евангелии</i>	69

Секция II: Езикознание

АВРАМОВА, ЦВЕТАНКА: Прояви на езиковата икономия в словообразуването на съвременния български език	79
АТАНАСОВА, АТАНАСКА: Корпусно базирани подходи в българската неография: Приложение, резултати, перспективи	89
ГЕНЕВ-ПУХАЛЕВА, ИЛИЯНА: Още по въпроса за участието на българския език в езикови съюзи	95
ДИКОВА, БИСТРА ВАСИЛЕВА: Наблюдения върху лексиката на административно-деловия стил	103
ЕФТИМОВА, АНДРЕАНА: Информативният регистър в медийния дискурс: Езикови характеристики	111

ЖЕРЕВА, МАРИЯ: Модел на културната интерпретация на фразеологиз- мите в българския език	125
ЗИДАРОВА, ВАНЯ: За словообразувателните частици <i>се/си</i> в прилаголна позиция	133
ИССА, КАТЯ: Българският език и езиковата глобализация	139
КЕЛБЕЧЕВА, ВЕРОНИКА: Културно многообразие в българските преводи на <i>Nomina plantarum</i> (<i>Наименования на растенията</i>) при изучава- не и преподаване на специализирани фармацевтични термини с латински произход	149
КИРОВА, ЛЮДМИЛА: Прагматични аспекти на устната реч: Образуване на глаголи	159
КОЛЕВА, РАДОСТИНА: Относно формалната и семантичната немаркира- ност при категорията род в българския книжовен език	169
КОНЕДАРЕВА, СЕНЕМ: <i>Духовни глас и молитви къси и Молитвено книгче:</i> Ценни издания от книжовното наследство на банатските българи	175
КРЕЙЧИ, ПАВЕЛ: Български и чешки фразеологизми с топонимни компо- ненти от фразеосемантично поле „пространство, разстояние“	185
KREJČOVÁ, ELENA: Aggression and verbal aggression	193
МАЗУРКИЕВИЧ-СУЛКОВСКА, ЮЛИЯ: Сложносоставные термины в бол- гарской, русской и польской технической терминологии	201
МИЦКОВА, МАРИЯ: По въпроса за фонетичното записване на диалектни говорни особености през Възраждането	213
МОЛХОВА, ГАЛИНА: Антрополингвистичен аспект на метафоризацията във военната лексика	223
ОКАНО, КАНАМЕ: Сръбски и български глаголи за ротация в светлината на лексикалната типология	229
ПЕТКОВА, ГЕРГАНА: Български лични имена с латински произход в срав- нение с техните български еквиваленти: Върху материал от <i>Бъл- гарски именник</i> на Йордан Заимов	237
ПЕТРОВА, ГАЛИНА: Концептуализация и структурна специфика при обозначаване на перцепция в българския език	245
СИМЕОНОВА, КРИСТИЯНА: За някои проблеми пред българската термино- логична лексикография, свързани със специфичните особености при лексикографското представяне на термините в терминоло- гичен речник	255

STALYANOVA, NADEZHDA: The internet: The space for sharing freely opinions or for political correctness	263
ТИШЕВА, ЙОВКА – РО ХАУГЕ, ХЕТИЛ: Предикативна посесивност от комитативен тип в българския и скандинавските езици	273
ХАЛАЧЕВА, СВЕТОЗАРА: Българският език като чужд и като втори език ..	281
ЧАКЪРОВА, КРАСИМИРА: Езикови средства за изразяване на каритивна семантика в съвременния български език	291

Секция III: Литературознание

АЗМАНОВА-РУДАРСКА, ЕЛЕНА: България и Унгария: митологични символи и историческа участ в поемата <i>На Унгария</i> от Ем. Попдимитров	299
БОРИСОВА, ЕЛЕНА: Прекрасен ли е прекрасният нов свят?	309
ГЕТОВА, ЕЛЕНА: <i>Под манастирската лоза: Френските следи в историческия контекст</i>	317
ИЧЕВСКА, ТАТЯНА: Домът като пространство на болестта в разказа на Георги Стаматов <i>Малкият Содом</i>	325
КРЪСТЕВА, МИЛА: (Не)възможните изображения на преподобни Паисий Хилендарски: Фактите срещу фикцията	335
МИХАЙЛОВ, КАМЕН: Българските книжници	345
РУСКОВ, ИВАН: Кога е време за биография на Ботев	353
ФАРКАШ БАРАТИ, МОНИКА: Преводна рецепция на българската литература в Унгария през първата половина на XX век	363
ЧЕРНИ, МАРЦЕЛ: Чешки сюжети в биографията на Яна Язова (1912–1974)	371

Секция IV: Културология

БОЖИНОВ, ВЕНЦИСЛАВ: Обучението по литература в България и неговите национални употреби	381
БОЙКОВА, ФАНИ – АЛЕКСАНДРОВА, СОНЯ: Интерпретативната компетентност между аналитичните умения и интуитивните находки ..	391
ЖЕЛЕЗАРОВА, РАДОСТ: Стереотипните представи за България и българите в миналото и днес: Реални и митологични	399

ИВАНОВА, НЕЛЯ: Концептът „успех“ в пространствени и времеви образи в българския език	407
КАПИНОВА, ЕЛИЗАВЕТА: Методика использования учебного фильма в обучении болгарскому как иностранному	413
МЕНХАРТ, КРИСТИНА: Кръщене, прощъпулник и Бабинден: Преходни ритуали на малките деца в България и Унгария	419
MÓD, LÁSZLÓ: Bulgarian Agricultural Workers in the Area of Szentes	431
ТЕРЗИЕВА, МАРГАРИТА: Литературните екранизации в българското кино през 1915–1948 година и техните сценаристи от гледна точка на кинодидактиката	437

ДУХОВНИ ГЛАС И МОЛИТВИ КЪСИ И МОЛИТВЕНО КНИГЧЕ:
ЦЕННИ ИЗДАНИЯ ОТ КНИЖОВНОТО НАСЛЕДСТВО
НА БАНАТСКИТЕ БЪЛГАРИ

Сенем Конедарева

(Югозападен университет „Неофит Рилски“, ФФ, Катедра по български език –
Благоевград, skonedareva@aubg.edu)

Abstract

The main focus of this paper is two books from the Banat literary tradition presenting the first stage of the efforts for creating an official literary micro language of the Banat Bulgarian community. *Duhovny glas ali molitvi kasi* and *Molitveno knigce* – published by the Beshenov clergyman Andria Klobuchar are interesting for the linguists to be researched from many aspects: first the orthographic system in which the texts are presented is not the same as the one of the official language used nowadays, the texts are written in Paulician language with pre-official orthography adapted by Klobuchar. Discussed is the question about the originality of the texts based on comparative analysis with some early Catholic texts created for the use of Paulician community settled in Bulgaria.

Keywords: Banat literary tradition, Andria Klobuchar, *Duhovny glas ali molitvi kasi*, *Molitveno knigce*, Paulician language.

1. Въведение

Настоящото изследване е част от по-мащабен проект, разработван в Катедрата по български език към Югозападния университет „Неофит Рилски“ – *Гутенберговата революция и българите*¹ и цели да представи две ценни и малко познати издания от банатската книжнина, принадлежащи на езиково-культурната общност днес населяваща румънски Банат с главни селища Винга и Бешенов. Двете книжни издания са едни от първите отпечат-

¹ ДН 10/9. Тук е мястото да изкажа специална благодарност към проф. д-р Л. Илиева, ръководител на проекта „Гутенберговата революция и българите“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката и разработен съвместно с колегите от Катедрата по български език към Филологическия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, която предостави двете ценни издания от банатската книжнина на Катедрата и направи възможно изследването им. Тук също трябва да спомена, че една от основните задачи на проекта е всички ценни и малко познати печатни книги, свързани с развитието на науката и културата на българите, да бъдат изследвани, описани и публикувани в интернет платформа, специално създадена за проекта, и направени общодостъпни за всички интересуващи се читатели и изследователи.

тани книги, поставили началния етап на банатската книжнина и са писани и съставени от бешеновския свещеник Андрия Клобучар на графична система, различна от установената по-късно официална графична система, създадена от Й. Рил.² Кнigите и съдържанието им са непроучени и неизследвани досега поради факта, че са труднодостъпни, тъй като са създадени за нуждите на религиозното учение и богослужение на банатската българска общност в Румъния. Появата на банатската книжнина, и в частност представяните тук книги, е също така и въпрос на политико-културни процеси, подробно разгледани от Л. Милетич (1900, 1904), Ст. Стойков (1967, 1968) и К. Телбизов (1984), М. Младенова (2014). Като причината за създаването на книгите може да се счита и с цел доказателство, че може да се създава литература и на банатски български говор по подобие на католическите книги, издавани в Рим за нуждите на българските павликини в Пловдивско, на самостоятелна графична система, основана на латиница. Текстовете могат да бъдат изследвани на различни езикови равнища с оглед характеризирането на спецификите на банатския говор и неговото състояние през XIX в., а така също и да бъдат изследвани от диалектоложко, лексиколожко, социолингвистично и етнолингвистично гледище. Те имат за основа банатския говор, като отразяват както различни езикови и културни интерференции в началния етап от създаването на банатската книжнина, така и характеристиките на голямото Източнобългарско наречие.

Настоящото изследване маркира началото на предстоящи по-задълбочени изследвания върху текстовете на двете практически непознати в науката книги и представя някои исторически факти за позиционирането им в хронологията на банатската книжнина, както и сравнителен анализ с две от римските католически издания – за установяване оригиналността на тяхното съдържание и различията в употребените писмени системи.

2. Кратка история за двете книжни издания

Хронологично проследено първата издадена книга, която поставя началния тласък за създаването на книжнина на местния банатски говор „*palćensći jazić*“ е отпечатана през 1851 г. – *Manachja kathekismus za katholicsanske paulichane. Pisalj Imre Berecz, misnik; Dali stampati Peter Uzun, breshchen-ski birov. Temisvar: Josu Beichel, 1851.* Следва *Manen katekizmus za R. kátilicsanske pavlityene. Jván Uzun, ucsitely. Szegedin, 1858* и първото издание на *Duhovni glas ali mulitivi kasi, Détu sutrina i vecsar: pud s. Misa, na prech, I sled Ispoved I Pricses: I u seku vreme moxat da se molat, za Boguljubni Krazijane Pa-*

² Вж. Rill, Jozu *Balgárskutu právupisanij*. Pisanu I duměstiu ud Józu Rill, naúčnič. U Péštà. Stampisanu vaz G. Emich, 1866; *Pučelnica za Bâlgarscíte narudni škuli*. Bu-dá, 1869.

lichene, parvi pach izdadini. U Szigyidin, Tiparisal G. Burger, 1860, издадена от А. Клобучар (Милетич 1987: 488–492). След тях идват книгите, с които се установява писмената система и официалното ѝ институционализиране в църковните служби и в училищата в Банат, създададени от Й. Рил – *Blgárskutu právupisanij. Pisani I duměstiu ud Józu Rill, naúčnič. U Péštà. Stampisanu vaz G. Emich, 1866; Pučelnica za Bâlgarscíte narudni škuli. Buda, 1869.*

Нашите две книги хронологически се нареждат в началния етап от създаването на банатската книжнина, тъй като екземплярът на *Духовни глас...* е второто издание, отпечатано през 1880 г. от Ив. Йегер и Н. Петров в гр. Сегед.³ Това издание, видяло бял свят след смъртта на А. Клобучар⁴ благодарение на неговите последователи, е допълнено и обогатено с нова част, наречена *Български чърквени песни* (пълно заглавие *Balgarschi Csarkveni pesmi za prez gudinata na praznici I u seku vreme u kasu ubarnati na pavlichenschia jezich ud Andria Klobucsar. U Szigyidin, Tiparisal Gustav Burger, 1881*), съставени от А. Клобучар по време на неговата работа като свещеник в Бешенов.

А. Клобучар започва дейността си като бешеновски свещеник през 1846 г. и след няколкогодишно богослужение на хърватски език, тъй като службите на български все още не са били разрешени по това време, той научил български език и по настояване на бешеновци, които искали да имат на своя език поне основните църковни песни и молитви, съставил две книжки с църковни песни и молитви, едната от които издал през 1860 г. Създаването на банатската книжнина, разбира се, не било само лична инициатива на бешеновските и винганските свещенослужители и общественици и необходимост на банатското население, а е подтикнато и от други политически и религиозни цели, поддържани и подкрепяни от Римокатолическата църква (подробно вж. Милетич 1900), което е засвидетелствано още на втората страница на *Духовни глас...* и споменато, че книгата се издава с „*S dopushtenij Prisvetloga Guspuđina Sandora Csajághy, Biskupa Čsanadschi*“.

³ Duhovni glas ali mulitivi kasi, Détu sutrina i vecsar: pud s. Misa, na prech, I sled Ispoved I Pricses: I u seku vreme moxat da se molat, za Boguljubni Kraztjane Palichene. Sled Andria Klobuchar sas növi mulitvi I pesmi drugu dumestinu izdávanji ud Iván Jäger misnich I Nikóla Petrov. U Szigyidin, Tiparisal G. Burger, 1880.

⁴ Андрия Клобучар починал през 1872 г. в Равник „дивата област на крашованите“ (Милетич 1987: 489–490), което му попречило да отпечата допълненото си издание на *Духовни глас* със съчинените допълнително *Български чърквени песни* (пълно заглавие *Balgarschi Csarkveni pesmi za prez gudinata na praznici I u seku vreme u kasu ubarnati na pavlichenschia jezich ud Andria Klobucsar. U Szigyidin, Tiparisal Gustav Burger, 1881*).

Втората книжка е може би с по-интересна съдба. Екземплярът, който се съхранява в Катедрата по български език на ЮЗУ „Неофит Рилски“, е изключително запазен, но без заглавни страници и не могат да се изказват категорични твърдения нито по отношение на заглавието на книгата, нито за годината на издаване, нито за името на нейния автор – могат да се изказват предположения по находките, които се откриват в нея и като се анализират факти, споменати от предишните изследователи.

За съществуването на две книги, създадени от А. Клобучар, споменава Л. Милетич в *Книжнината и езикът на банатските българи* по повод предаването на заседанията на банатските учители и свещеници за създаването на граматиката на Й. Рил, без да се споменава годината на издаване на молитвеника (Милетич 1987: 501–502). За друга книга, освен *Духовни глас и молитви къси*, съставена и издадена от Клобучар, досега не е споменавано. Двете книги на А. Клобучар не са били разгледани и от Ст. Стойков в обширните му трудове *Банатският говор* (1967) и *Лексиката на банатския говор* (1968).

По думите на Л. Милетич, Клобучар, въпреки че до 1863 г. проповядвал на „илирийски“ език, съставял и черковни и други обредни песни, които са поместени във второто издание на *Духовни глас...*, съставял също така и молитви. Тук, разбира се, могат да се правят предположения дали тези молитви не са били издадени в отделна книжка, но те ще бъдат специални, тъй като не разполагаме с други доказателства, освен че втората книжка е издадена преди смъртта на А. Клобучар, съставена е от него, факт споменат и от Милетич, употребената правописна система е същата като тази, на която е съставена *Духовни глас...*, използвани са същите гравюри, изобразяващи различни събития от живота на Дева Мария и придружаващи съответните молитви. По-подробен анализ върху втората книжка следва да бъде публикуван с някои допълнителни факти.

3. Съдържание и оригиналност на текстовете в *Духовни глас...* и *Молитвено книгче*

Книжовната традиция на банатските българи води началото си от 1851 г., и двата катехизиса, издадени 1851 г. и 1858 г. показват на банатските първенци, че е възможно да се създава книжнина на езика на местното население и тази книжнина да бъде представена на аудиторията не с кирилска, а с латинска ортография (данни за по-ранни употреби на кирилица от българските павликини изнесе напоследък Л. Илиева в две свои работи, срв. Илиева 2011, 2015, 2017). Това се оказва нелека задача, тъй като чрез латинската ортография е трябвало да се предадат фонетичните особености на говора. Издадените в Рим *Nauka kristianska za kristianete od filibeliskata Darxiava. Alphabetum Bulgaricum sive Cyriillianum. U Rim, 1844* от Я. Яковски

(Милетич 1987: 489) и *Knigice od molitvi, kojeto na svetlost dad prisvetli gospodin Karlo Pooten, biskup od Maronia I apostolski namestnik od Autivari. Tiparisanu u Rim, 1866* – използват италианската графика, за която Милетич твърди, че се оказва доста неудобна за предаването на специфичните характеристики на говора (Милетич 1904: 228). Така първите две банатски книги *Малък катехизис* от И. Берец и Ив. Узун и *Духовни глас и молитви къси* от А. Клобучар (а най-вероятно и *Молитвено книгче*, което също е създадено от Клобучар) са силно повлияни от хърватските пенопойки и от споменатите римски религиозни книги (Милетич 1987: 490).

Всъщност тук става дума за религиозна литература, която по традиция се преписва и нейният преписвач или преводач няма особена свобода в употребата на езика. За този факт споменава и Ст. Стойков и може би и поради тази причина не включва *Духовни глас...* в обширните си и изчерпателни монографии *Банатският говор* и *Лексиката на банатския говор*,⁵ макар че е познавал това издание от ранния период на банатската книжнина. Стойков подчертава, че първите банатски книги са силно повлияни от римските издания, но имат и своята езикова оригиналност (Стойков 1967: 18). За да се уверим доколко Клобучар се е повлиял от споменатите римски издания, трябва да се направи сравнителен анализ на двете книги и да се изследва съдържанието им. За тази цел нека да направя сравнение на два откъса от *Наука християнска...*⁶ от Я. Яковски и *Духовни глас...*, поместени в таблицата:

<i>Наука християнска...</i>	<i>Духовни глас...</i>
<p>UCCÈNI SÈDMO Hòrtuvase près kùp zà poghlàunite dèla od naùka kristiànska.</p> <p>P. Kaxi Vèrvanito. O. 1. As vèrvam u Bògha Otzamsvemoghùkiga stroitle od Nèbe i od zème. 2. J u Jssukràsta Sina nègova jedinoga, Gospodina nàscega.</p>	<p>Apushtolsku Veruvanje</p> <p>Vervam u Boga, satmoxni Bashta, koj storil nebeto I zemete, I u Isukrasta negva idina sin nasha Guspuđin, koj sej zacsanal ud Duha svetoga, I sej rudil ud Divica Maria, maccin pud Poncia Pilata, raspren, umrel, I zarođin, slezal u pakale, trechij denj vazfrancal, vazlezal u nebeto, sedi u desnicata Box-</p>

⁵ Ст. Стойков не е включил в изследването си на банатския език нито *Духовни глас и молитви къси*, нито *Молитвено книгче* – „Източници на материал: [...] 4. Банатската българска книжнина – оригинална и преводна – на първо място „Българското правописание“ и „Пучелница“ от Й. Рил, „Българска абеце книга“ от Т. Драган, и „Малък маджарско-български речник“ от П. Велчов“ (Стойков 1967: 37).

⁶ *Nauka kristianska za kristianete od filibeliskata Darxiava. Alphabetum Bulgaricum sive Cyrillianum. U Rim, 1844.*

<p>3. Koj bi zacèt po Dùha Svètoga, poroden od D. Maria.</p> <p>4. Mâcin pod Pònzio Pilàto, pròpet, umrèl, i zakupàn.</p> <p>5. Slèzi na Pákàl, trèti dèn váskràsna od märtavi.</p> <p>6. Vazide na Nèbe, sèdna na dènsa od Bògha svemoghùkiga.</p> <p>7. Od tám ima da dòdi da sàdi xivi, i märtavi.</p> <p>8. As vèrvam u Dùha Svètoga.</p> <p>9. Svèta Ciàrkua katolicianska, Svèto Opkièni.</p> <p>10. Oprostèni od grèhove.</p> <p>11. Váskrásnati od telesà.</p> <p>12. Xivòt vècni. Amen (c. 20–21).</p>	<p>ja satmoxni Bashta; ud tam zadodi, da sadi xuvite I martavite. Vervam u Duha svetog; idna sveta Csarkva Katolicksanska nasvetcite opchinstvu, na grejvete uprushtenij, vazfraknuchi na telotu, I xuvot vecsin. Amen (c. 20).</p>
---	---

Както се вижда, Клобучар наистина е заимствал молитвата от *Наука християнска...*, но се е опитал да я адаптира и да я доближи до местния босански говор, което налага промяна на лексиката и графичното изразяване на специфичните характеристики на говора, доколкото латиницата е могла да предложи това. Все пак не трябва да се забравя, че тук става дума за църковна литература, която има конкретно съдържание, затова не бива да обвиняваме Клобучар в липса на оригиналност. Тези молитви, както и *Молитва на Blaxena d[eviza] Maria* са открити още в ръкописите на П. Дуванлийски и за тяхното авторство може много да се спори, тъй като Л. Милетич споделя, че първите павликянски книги са повлияни от хърватските песнопойки, донесени от францисканите при посещенията в българските земи за своите мисии, и свещениците, писали песните и молитвите, са ги превеждали и адаптирали езиково според нуждите на своето паство, както и самият Милетич сравнява различните преводи (Милетич 1904: 231). Поради тази причина, оригиналността на текстовете се състои не толкова в съдържанието им, колкото в тяхната езикова редакция и усилията на авторите да адаптират и редактират текстовете според нуждите на техните ползватели.

Въщност самият А. Клобучар не претендира за оригиналност на текстовете тъй като още в началото на *Духовни глас...* се обръща към своите „Palichene“ с пламенни думи, кое е наложило създаването на тази книга. Той казва „приемете тези молитви от все сърце, с добра воля, поради което съм ги за вашата духовна потребност и полза на вашия майчин език превел, и изписал, та и вашето сърце да потърси онези корди, които още дават божия глас, дето ви вика на небето“ (*Духовни глас*: 17).⁷ Той се е стремял да адап-

⁷ Dragji Palichene – Prejimeti tezi mulitvi sa sve sarci, sas dubra ole, zako sam gji za vastha duhovna potreba I hasna na vasha majchinia jezich ubarnal, I izpisal, da u vashto sarci dirnal unezi kordi détu davit josh Boxji glas, dét vam vika u neboto. (*Духовни глас...*: 17).

тира текстовете на молитвите и песните към банатския говор, за да ги направи достъпни до своите читатели и слушатели. Като литература за църковно приложение – молитвите и песните са предназначени за четене, слушане и пееене в църквата, отправени към аудиторията в Бешенов и съответно трябва да бъдат написани в съответния стил. *Духовни глас...* представя канона и молитвите, заимствани от *Наука християнска...*, като Клобучар ги е разделил на отделни раздели и всяка молитва е наименувана – напр. *Molitva Guspudinova, Pudrevlenju Angjelsku, Apostolsku Veruvanji, Molitva za sutrina, Molitva na Blaxena Divica Maria.*

При сравнението на *Книгче от молитви...*⁸ и *Духовни глас...* също се откриват идентични текстове, но не преписвани дословно, а отново адаптирани лексикално и графически към банатската специфика. В следващата таблица може да се види част от сутрешна молитва и от двете книги:

<i>Книгче от молитви...</i>	<i>Духовни глас...</i>
<p>Molitvi DA SE KAZOVAT NA ZARANTA</p> <p><i>Kristianin celek kogá se sabuxde, parvoto negovo mislene, parvata duma, parvata rabota trebòva da badi za Boga, i naidnò trebova da mu pri dadè sickite misleni, dum i raboti od tozi den. Zarad tui kogá se sabuxdesc, misli na Boga, prikrasti se i rici:</i></p> <p>U Ime Otza, i Sina, i Duha Svetoga. Amen.</p> <p>Issuse i Mario, vam pridavam sarze i dusca mojá. <i>Koga se ublicesc, kaxi Occe Nasc, Zdrava Mario, i Apostolskoto Verovane, tapak sedni na koleni, i kaxi tezi molitvi:</i></p> <p>Falino da badi prisveto Troistvo i nerazdelivo Idinstvo, Bog Otaz, deto me i storil, Sin Boxi, deto me i odkupil, Duh Sveti, deto me i posvetil. Falina da badi Blaxena Deviza Maria, deto se i biz greh zacela (c. 4).</p>	<p>Molitva za Sutrina.</p> <p><i>Krastianin cselech kugase sabudi pravotu, nègvotu mishlènji. Parvata urta, i parvata rabota treba da badi za Boga, i treba da mu predade sate mishlènji, sate urti, i raboti ud tozi denj. Zato kugase sabudish, misli na Boga, prekrastise, i recsi:</i></p> <p>U Ime na Bashta, i Sina, i Duha Svetia. Amen.</p> <p>Isuse, i Mario! vam predavam mujetu sarcı, mujata dusha!</p> <p><i>Kogase ubliceh kazvaj:</i></p> <p>Bashta nash, Zdrava Mario, i Aposhtol skotu Vervanji.</p> <p><i>Sled tuj pukulenci muli tezi mulitvi.</i></p> <p>Falino da badi prisvetu Trojstvu, i nerazdelenu Idinstvu, Bog Bashta koj mej storil, sin Boxji, koj mej udkupil, Duh sveti, koj mej pusvetil. Falina da badi Blaxena Divica Maria, kujaj biz grej zacsanata (c. 22–23).</p>

Тук също се вижда влиянието на *Книгче от молитви...* при създаването на *Духовни глас....* Съдържанието на молитвата е предадено с малки лексикални и фонетични промени, изразени и графично с писмената систе-

⁸ „Knigice od molitvi, kojeto na svetlost dad prisvetli gospodin Karlo Pooten, biskup od Maronia I apostolski namestnik od Autivari. Tiparisano u Rim, 1866“.

ма, която Клобучар използва в своите книги и която ще бъде обект на изследване в друга работа.

Всъщност стана ясно, че молитвите в *Духовни глас...* не са съвсем оригинални, а са превод и адаптация на молитвите и ученията, поместени в римските издания на католическите книги, като Клобучар не е преписвал текстовете дословно, а е вземал само тези, които са му били необходими може би за неговите църковни служби, или по какъв критерий е избирал кой точно текст да включи в своите книги на този етап не е ясно. Наблюдава се оригиналност в употребата на специфичната за банатския говор лексика и различната писмена система, употребена от Клобучар в неговите книги. Молитвите в *Духовни глас...* са подредени в раздели, като молитвите в началото не са обединени под някакво специално наименование, вторият раздел е обобщен под названието – *Mulitvi dëtse molat pud sveta Misa* (с. 35–78), *Mulitvi za sekul Praznich prez gudinata* (с. 81–148) и последната част *Nacsin Kache se moli Krunica* (с. 150–251). Интересно е също така, че Клобучар се е стремял да избягва прекомерната употреба на хърватизми в текстовете си, за което разбира се е имал съветници – трима български учители – Иван Узун, Рафаил Будур и Боньо Манушев, които редактирали, създадените от него песни (Милетич 1987: 489). По отношение на песните, които е създал, те видели бял свят едва във второто издание на *Духовни глас...* и са поместени като допълнителна част *Balgarschi Csarkveni pesmi za prez gudinata na praznici i u sekul vreme i kasu ubarnati na pavlichenschia jezich ud Andria Klobucsar. U Szigyidin, Tiparisal Gustav Burger, 1881*. Песните също са повлияни от хърватските пенопойки, а това всъщност е казано и в заглавната страница – преведени на „павликянски език“ от А. Клобучар.

Относно съдържанието на *Молитвено книгче* трябва да се посочи, че молитвите и песните повтарят молитвите и песните на *Духовни глас...* до с. 214. Употребени са същите гравюри като тези в *Духовни глас...* и същите наименования на молитвите и песните – това още веднъж насочва към твърдението, че молитвенникът е също дело на А. Клобучар тъй като е спазена графическата последователност при начините на изписване на лексикалните единици и при двете книги. Интересен факт, който трябва също да се отбележи е, че при някои заглавия на молитви и описания се наблюдава промяна при графичното изразяване на някои лексикални единици, а също така и редакция на хърватизмите в полза на употребата на лексеми от местния банатски говор. Например на с. 179 от *Молитвено книгче* се открива *Mulitva na svetojgu Francisheka Serafika*, а в *Духовни глас...* на с. 184 същата молитва е с наименование *Mulitva na sveti Francisheka Serafincshi* – наименованието е претърпяло редакция, като такава не се наблюдава в съдържанието на самата молитва.

4. Изводи

Павликянският български език се е обработвал книжовно в процес, който започва през XVIII в., а от края на този век са и първите му печатни изяви, открити напоследък (срв. Илиева 2017). Банатският му вариант показва стремеж към освобождаване от хърватските религиозни формули и лексически единици, които се заменят с изрази и лексеми, характерни за банатския диалект. В този процес се е наложила графична система, изградена върху латиницата, но първоначалната ориентация към кирилицата не трябва да се пренебрегва. Най-важната задача засега е да продължи издирването на отпечатаните текстове, като настоящият доклад е стъпка главно в тази насока.

ЛИТЕРАТУРА

- Илиева, Л. 2011, *Българският език в предисторията на компаративната лингвистика в езиковия свят на ранния европейски модернизъм*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“.
- Илиева, Л. 2015, Представителната форма на българския език в Европа през XVII–XVIII век. В: *Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“: Научни трудове, т. 53, кн. 1, сб. А: Филология*, 28–37.
- Илиева, Л. 2017, Първата публикувана поетическа творба на новобългарски език (1793). В: *Международна конференция на Факултета по славянски филологии „Надмоющие и приспособяване“*, София, 24–25 април 2017 (под печат).
- Милетич, Л. 1900, Книжнината и езикът на банатските българи. В: *Сборник за народни умотворения, наука и книжнини, кн. XVI–XVII*. София: Министерство на народното просвещение, 339–481.
- Милетич, Л. 1904, Нашите павликяни. В: *Сборник за народни умотворения, наука и книжнини, кн. XIX*. София: Министерство на народното просвещение, 1–369.
- Милетич, Л. 1987, [Дамянов, С. (ред.)] *Изследвания за българите в Седмоградско и Банат*. София: Наука и изкуство. <http://macedonia.kroraina.com/lm_bs/index.html> (27.07.2017).
- Младенова, М. 2014, Езикът на българите католици от румънски Банат в началото на 21 век. В: *Езикът във времето и пространството: Проблеми на социолингвистиката* 11. София, 54–60.
- Стойков, С. 1967, *Банатският говор*. София: БАН.
- Стойков, С. 1968, *Лексиката на банатския говор*. София: БАН.
- Телбизов, К. 1984, Банатската българска книжнина. *Литературна мисъл* № 2, 131–137.
- Jakovsky, J. 1844, *Nauka kristianska za kristianete of filibeliskata Darxava: Alphabetum Bulgariacum sive Cyriallanum*. U Rim, 1844.

Jakovsky, J. 1866, *Knigice od molitvi, kojeto na svetlost dadi prisvetli gospodin Karlo Poten, biskup od Maronia I apostolski namrstnik od Antivari.* Rim, <<http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/577?tk=AAACQQAAAABZdbS3.3i2QAdIGXOH0B-SjdxaCQQ>> (28.07.2017).